

UUSVANHA KYLÄYHTEISÖ, loppuraportin julkinen materiaali sitra.fi:ssä

Käsikirja

KEHITYSPOLUT OY, JARI YLINEN SEKÄ MJ-PROSESSIT OY, KATI BERNINGER
YHTEISTYÖSSÄ ERI KEHITYSLINJOJEN AVAINHENKILÖIDEN KANSSA

15. huhtikuuta 2013

LAHTI

 Lakes
LAHDEN ALUEEN KEHITTÄMISYHTIÖ OY

SITRA

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto
2. Uusvanha kyläyhteisö -konseptin kuvaus
  - 2.1. Toimijoiden roolit
  - 2.2. Kestävä kehitys
3. Konseptin käynnistys- ja kehitysprosessi, case Lahti
  - 3.1. Kunnan painopisteiden kartoitus
  - 3.2. Palvelumuotoilu
  - 3.3. Ihmisten päättämien palvelutarpeiden tyydytys
4. Konseptin tuleva käyttöönottomalli
5. Konseptin soveltaminen kunnan eri toiminnoissa, case Lahti
  - 5.1. Julkisen palvelutuotannon uudistaminen
    - Uudistumisen välttämättömyydestä
    - Lahden kaupunki vastaa haasteisiin
    - Kumppanuudet avainasemassa
    - Uusvanha kyläyhteisö –hankkeen aikaansaannokset
  - 5.2. Täydentävä kotipalvelu kunnan kotihoidon kumppanina
    - Taustat ja tavoitteet
    - Toteutus
    - Tulevaisuuden näkymät
    - Johtopäätökset
  - 5.3. Lähiruoka kunnallisessa ruokahuollossa
    - Hankkeen lähtökohdat
    - Lahden Aterian toimenpiteet hankkeessa
    - Johtopäätökset
    - Hankkeen tuomat jatkokehityskohteet
    - Lähteet
  - 5.4. Uudenlaista otetta koululaisten iltapäivään – luontokerho
    - Ekaluokkalaisten kokemuksia luontokerhosta 2012
    - Tokaluokkalaisten kokemuksia luontokerhosta 2012
    - Oppilaiden kokemuksia luontokerhoista 2011

1 JOHDANTO

Tämä käsikirja on tarkoitettu kunnallisten toimijoiden avuksi tilanteessa, jossa kuntien on entistä vaikeampi tuottaa palveluita kasvavaan tarpeeseen samalla kun palveluiden tuottamiseen käytettävissä olevat julkiset resurssit pienenevät. Tavoitteena on luoda palveluita, jotka sisällöltään, hinnaltaan ja saatavuudeltaan vastaavat paikallisyhteisön tarpeita.

Käsikirja kuvaa Uusvanha kyläyhteisö konseptin, sen käynnistys- ja kehitysprosessin sekä kertoo esimerkkejä konseptin käytännön soveltamisesta kunnan eri toiminnoissa. Uusvanhalla kyläyhteisöllä tarkoitetaan ihmisten lisääntyvää vastuunottoa tarvitsemistaan palveluista ja uudenlaista yhteisöllisyyttä. Tähän konseptiin liittyy ajatus käyttäjistä kehittäjinä eli se, että palvelut muotoillaan käyttäjien lähtökohdista eikä niiden tarvitse olla heti valmiita, vaan palveluita testataan toiminnan aikana

Käsikirjan tavoitteena on, että sen pohjalta kunnalla on edellytykset ymmärtää Uusvanha kyläyhteisö -konseptin idea, siihen tarvittavat toimijat ja tehtävät sekä saada Lahden hankkeen myötä tehdyistä konseptin sovelluksista käytännön esimerkit 'vertaisverkostoltaan'.

Käsikirjassa kuvataan konsepti sellaisena kuin se oli Lahden hanketta käynnistettäessä sekä konseptin soveltaminen Lahden hankkeessa.

Vuosina 2011 ja 2012 toteutetun Lahden hankkeen uusi avaus konseptin hyödyntämiseen ja kehittämiseen on ollut hankkeen asemoinnista ja organisoinnista johtuen *kuntanäkökulma edellä toimiminen*. Konseptin aikaisemmissa vaiheissa konseptia on kehitetty ja sovellettu yritykset ja/tai ihmiset edellä ja kunnan rooli on liittynyt mukaan luotuihin palveluihin vasta niiden synnyttyä.

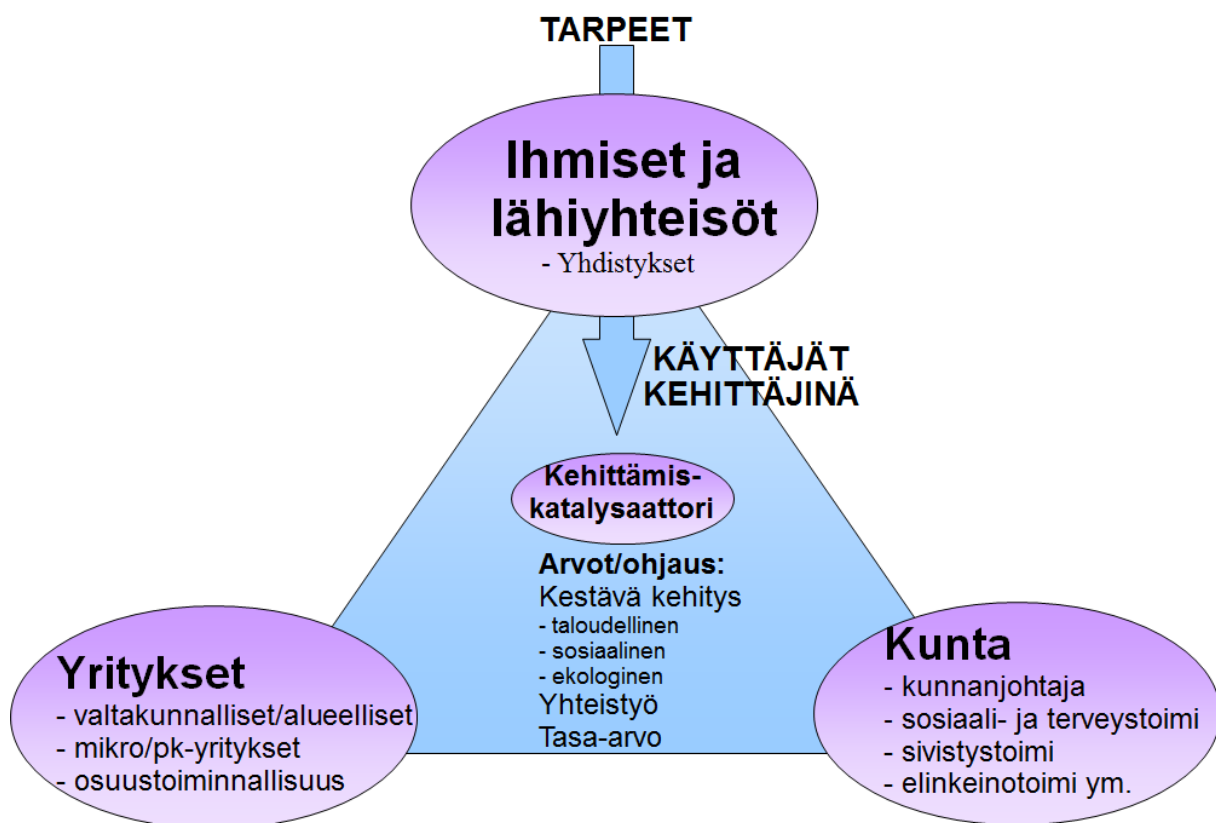
Käsikirjassa kuvataan tämän takia myös hankkeen kokemusten myötä syntynyt käsitys ideaalisesta käyttöönotosta seuraavissa kunnissa.

2 UUSVANHA KYLÄYHTEISÖ -KONSEPTIN KUVAUS

Uusvanha kyläyhteisö -konseptissa (Kuva 1) luodaan palveluita yhdistämällä:

- kunnan tarpeet tuottaa uudella tavalla lähipalveluita
- yritysten intressit kehittää uusia liiketoimintakonsepteja
- ihmisten päättämät käyttämiensä palveluiden sisällöt.

Sillan eri osapuolten intressien kesken rakentaa kehittämiskatalysaattori (hankkeessa Kehityspolut Oy), joka huolehtii lisäksi toiminnan arvopohjasta. Arvopohja perustuu taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävään palvelutuotantoon, osapuolten yhteistyön rakentamiseen sekä osapuolten tasa-arvoisuudesta huolehtimiseen (Kuva 1.)

Kuva 1. Uusvanha kyläyhteisö -konseptin viitekehys.

2.1 Toimijoiden roolit

Kunta

Kunnan ensimmäisenä tehtävänä on *ohjata* paikallinen konseptin soveltamistyö oikeille urille. Tämän ohjauksen on tultava kunnan johdolta, joka katsoo koko kuntansa palvelutuotantoa ja taloutta kokonaisvaltaisesti.

Kunnan tehtävänä on *tukea* sen eri toimintoja koskevan kehittämistyön edistymistä. Tämä tarkoittaa mm. neuvojen ja sopivien verkostojen tarjoamista kehittämiskatalysaattorin työn tueksi. Minimissään tukeminen tarkoittaa sitä, että kunta ei estä vaihtoehtoisten palvelutuotantotapojen syntymistä.

Kunnan toiminnan lopputuloksena syntyy aito kumppanuus uutta palvelutapaa tuottavan/tuottavien organisaatioiden kanssa (esimerkiksi ns. Palveluyhtiö). Tarkoituksena ei ole rakentaa kunnalle uusia ostopalvelujen tuottajia.

Yritykset

Yritykset luovat uuden palvelutoiminnan taloudellisen viitekehyksen, bisnesympäristön. Alueellisia tai valtakunnallisia suuryrityksiä tarvitaan *mahdollistajaksi* uudelle palvelutoiminnalle. Kehittämiskatalysaattorin on kyettävä kääntämään ihmisten palvelutarpeet ja kunnallisten palveluiden vaihtoehtoinen tuotantotapa näiden yritysten bisnesinovaatioiksi ja täten saamaan heidät mukaan verkostoon.

Alueellisten mikro- ja pk-yritysten rooli on *vaihtoehtoisten palveluiden tuottaminen*. Tässä toiminnassa toteutetaan osuuskunnallisia toimintaperiaatteita. Käytännössä kehittämiskatalysaattorin on siis luotava uusia start-up -yrityksiä ja/tai verkostoitava olemassa olevia yrityksiä uuteen palvelutuotantoon siten, että siinä noudatetaan käytännössä yhteiskunnallisen yrittäjyyden periaatteita.

Ihmiset

Vaihtoehtoiseen palvelutuotantoon liittyvien ihmisten tehtävänä on *ohjata uuden palvelutuotannon sisältöä* omilla tarpeillaan. Kehittämiskoordinaattorin tehtävä on pyrkiä toteuttamaan mahdollisimman laajasti käyttäjien tarpeet ja ottaa heidät aidosti mukaan konkreettiseen palvelukehittämiseen. Kehittämiskoordinaattorin tehtävänä on pyrkiä luomaan uudet ihmisten palvelutarpeisiin vastaavat palvelut niitä tuottavalle yritysverkostolle kaupallisesti kannattaviksi.

Kehittämiskatalysaattori

Kehittämiskatalysaattorin tehtävä on pitää riippuvuudet irti kunnan palveluiden kehittämishalujen, yritysten bisnesintressien ja ihmisten ohjausvoiman kesken sekä ylläpitää tasapainoa toimijoiden kesken ja huolehtia toiminnan arvopohjan toteutumisesta. Kehittämiskatalysaattori toimii eri osapuolten intressien välisenä sillanrakentajana ja hänen on pystyttävä toimimaan eri osapuolten kanssa heidän näkökulmastaan kuitenkin koko systeemin tarkoituksenmukaista toimintaa rakentaen.

Kehittämiskatalysaattori pyrkii tekemään itsensä tarpeettomaksi prosessin edetessä. Konseptin implementoinnin myötä paikallisesti syntyy systeemi, joka on elinvoimainen ilman kehittämiskatalysaattorin operatiivista roolia.

Palveluyhtiö

Kehittämistyön myötä syntyy paikallisesti toimiva, osuuskuntaperiaatteita toteuttava ns. Palveluyhtiö, jonka tehtävänä on tuottaa uusia palveluita ja koordinoita palvelujen tuottamiseen osallistuvaa mikroyritysten verkostoa. Palveluyhtiö perustuu yhteisyritykseen ja kustannustehokkuuteen yhdistettynä asiakaslähtöiseen, laadukkaaseen palvelutuotantoon. Palveluyhtiö-toiminnalla voidaan saavuttaa jopa dekadin kilpailuetu verrattuna aikaisempiin toimintamalleihin: kolminkertainen laadun nosto, kolme kertaa edullisemmin kustannuksin. Laadun nosto tapahtuu asiakaslähtöisellä palveluasenteella ja arvopohjalla ja kustannustehokkuus toteutetaan etätyömallilla, yhteisyrityksellä sekä innovatiivisella maksuttoman tietotekniikan hyödyntämisellä.

2.2 Kestävä kehitys

Uusvanha kyläyhteisö –konseptin käyttöönotto tukee onnistuessaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää kehitystä.

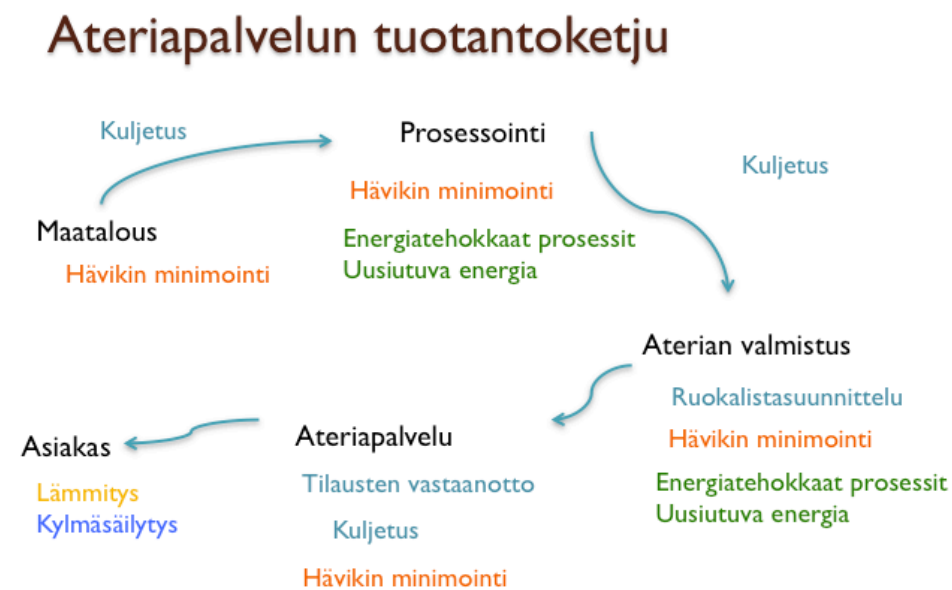
Taloudellinen kestävyys vahvistuu sitä kautta, että uusvanha kyläyhteisö tukee paikallistaloutta. Paikallistalouden vahvistuminen näkyy siinä, että palveluiden tulot jäävät alueelle ja syntyy uusia yrityksiä. Samalla kunnan veropohja kohenee.

Sosiaalinen kestävyys puolestaan näkyy siinä, että ihmisille tuotetaan juuri niitä palveluita kuin he tarvitsevat. Lisäksi uusvanha kyläyhteisö mahdollistaa uudenlaisen yhteisöllisyyden syntymisen ja saa ihmiset ottamaan entistä enemmän vastuuta omasta elämästään. Tämä voimaantuminen ja yhdessä toimiminen voi luoda täysin uudenlaisia sosiaalisia innovaatioita. Palveluiden tuottaminen paikallisin voimin työosuuskunnan muodossa luo alueelle uudenlaisia työpaikkoja.

Ekologinen kestävyys uusvanhassa kyläyhteisössä näkyy esimerkiksi siinä, että lähipalveluiden saatavuus vähentää ihmisten liikkumisen tarvetta. Jos

saadaan aikaan kyläyhteisöomaisia palveluita, joiden tarjoaja myös asuu alueella, ei aina tarvitsekaan lähteä pidemmälle palveluita etsimään eikä töihin. Esimerkiksi kaupassa ei tarvitsikaan aina käydä itse, vaan kauppakassipalvelu toisi ostokset kotiovelle. Jos vaihtoehtona on se, että jokainen ajaisi erikseen autolla kauppaan, vähennetään myös ilmastovaikutuksia. siinä, että palveluita tuotetaan mahdollisimman ekotehokkaalla tavalla.

Palvelun tuotantoketjun kokonaisvaltainen tarkastelu auttaa kehittämään sitä mahdollisimman kestäväksi. Kuvassa 2 on esimerkki ateriapalvelun tuotantoketjun tarkastelusta ekologisen kestävyuden näkökulmasta.

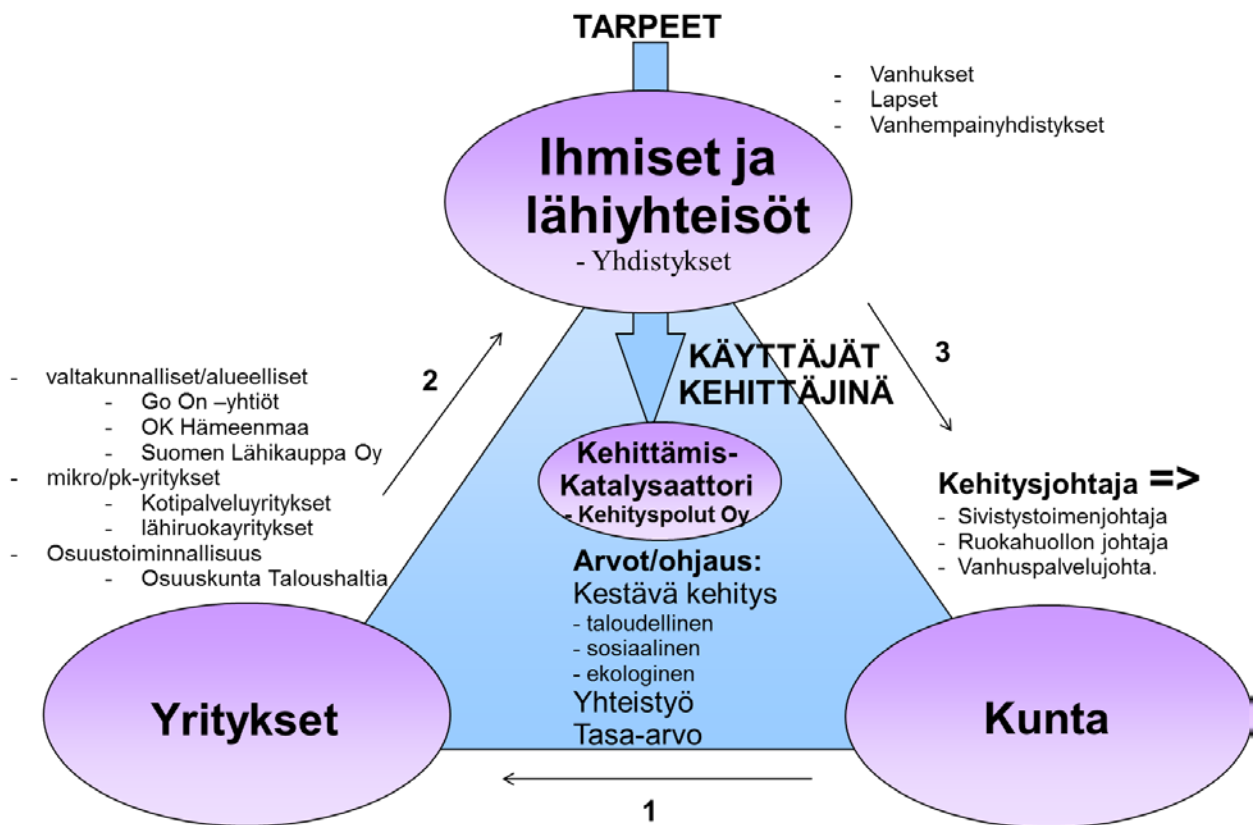
KB 20.3.2012

Kuva 2. Ateriapalvelun tuotantoketjun kuvaus ekologisesta näkökulmasta.

3 KONSEPTIN KÄYTTÖÖNOTTO- JA KEHITYSTYÖPROSESSI

Konseptia kehitettiin hankkeessa kuntanäkökulmasta (Kuva 3). Tällöin prosessi etenee seuraavasti (numerot viittaavat alla olevan kaavion kohtiin):

- 1) Kunnan painopistealueiden kartoitus
- 2) Palvelumuotoilu
- 3) Ihmisten päättämien palvelutarpeiden tyydytys.

Kuva 3. Uusvanha kyläyhteisö -konsepti kuntanäkökulmasta, esimerkkinä Lahden hanke.

3.1 Kunnan painopisteiden kartoitus

Kunnan painopisteiden kartoituksen tekee kunnan ylin johto. Johdolla on sekä aito intressi että näkemys kunnan kokonaistilanteesta. Lähtötiedoiksi annetaan esimerkit aikaisemmin toteutetuista konseptin sovelluksista. Hankkeen myötä Lahdessa luodut palvelut toimivat yleiskäyttöisinä esimerkkeinä.

Kunnan johto avaa ovet tarvittaviin kunnan toimintoihin. Kehittämiskatalysaattori käy esittelemässä konseptin sekä esimerkit ja yhdessä kunnan vastuualueen avainhenkilön kanssa etsitään kohdat, joissa kunnan kehittämistarpeet ja konseptin mahdollisuudet kohtaavat.

Tapaukset Lahdessa:

Lahdessa kunnan ylimmän johdon edustajana oli Lahden kaupungin kehitysjohtaja. Lahdessa esimerkkeinä toimivat Pirkanmaan (Pätkäne, Orivesi, Kangasala) kunnissa luodut palvelut ja toimintamallit.

Tämä johti kolmen kunnan toiminnon mukaantuloon: sivistystoimi tarpeenaan koululaisten iltapäivän palvelujen järjestäminen, toiminnan rahoitus ja vanhempien mukaanotto, vanhuspalvelut etsien uutta ja vaihtoehtoista palvelutarjontaa kasvamaan vanhuspalvelutarpeeseen sekä Lahden Ateria pyrkien lisäämään lähiruokaa hyödyntämistä kunnallisessa ruokahuollossa.

3.2 Palvelumuotoilu

Kehittämiskatalysaattori luo esiin nousseista kunnan uusista palvelutarpeista liiketoimintamallin ja hankkii siihen kumppaneiksi soveltuvat yritykset. Kumppaneiden merkitys on luoda uskottava palveluntuottajamalli ja/tai tuoda omalla liiketoimintaintressillään rahoitusta tai kaupallisia maksuja uuteen palvelutuotantoon. Eli tehtävä on kääntää uudet lähipalvelutarpeet liiketoiminnaksi.

Palvelumuotoilussa syntyy uusia palvelun tuottamistarpeita. Näitä palveluntuottamistarpeita tyydyttämään organisoidaan paikallinen, osuuskuntaperiaatteilla - mukaan lukien yhteisyrityksiä - toimiva yritys. Tätä kutsutaan Palveluyhtiöksi.

Eli mukaan tulevat yritykset eivät lähtökohtaisesti ole avaintoimijoita uusien lähipalveluiden tuottamisessa, vaan osa liiketoimintaverkostoa. Palvelun tuottaa Palveluyhtiö.

Palveluyhtiöön henkilöstökrytoinnin tekee henkilöstövuokrauskumppani, joka on perehdytetty konseptin ideaan. Näin he osaavat etsiä ihmisiä, joilla on seuraavat ominaisuudet:

- intoa
- elämäkokemusta
- yrittäjäasennetta
- halua moniosaajaksi
- tarve uusiin tulonlähteisiin
- jonkin alan työkokemusta, joka tulee Palveluyhtiön toimintaa.

Palvelumuotoilun alkuvaiheen – liiketoimintaverkoston luomisen – jälkeen kehittämiskatalysaattori siirtyy ihmisrajapintaan, uusien palveluiden potentiaalisten käyttäjien keskele.

Kuntayhteistyön ja luodun liiketoimintaverkoston uskottavuudella ja esimerkkien voimalla kehittämiskatalysaattorin tehtävänä on saada ihmisiä ja heidän yhteisöjään lähtemään mukaan kumppaneiksi tai asiakkaiksi. Asiakasrajapinnassa palvelumuotoilu viedään pilotointivalmiuteen ihmisten tarpeiden pohjalta. Lähtökohtaisesti kehittämiskatalysaattori pyrkii muotoilemaan palvelun siten, että se toteuttaa mahdollisimman laajasti ihmisten tarpeita ja toiveita.

Lopullinen palvelumuotoilun pilottivaihe saavutetaan kun kehittämiskatalysaattori rakentaa luodun liiketoimintaverkoston kanssa bisneskasen ja sisäisen ansaintalogiikan uuden palvelun tuottamiseksi. Kehittämiskatalysaattorin – yhteistyössä liiketoimintaverkoston kanssa – on onnistuttava luomaan uudelle palvelulle kaupallinen malli, joka mahdollistaa mahdollisimman monen ihmisen mukaantulon asiakkaaksi.

Tapahumat Lahdessa:

Sivistystoimi

Yhteisöbonuskortin ja lasten iltapäivätoiminnan/kerhototeutuksen mallit ja liiketoimintaverkostot olivat jo olemassa Pirkanmaan toteutusten myötä.

Yhteisöbonuskortti on Suomen Lähikauppa Oy:n myöntämä YkkösBonus-kortti yhteisöille uusien sosiaalisten palvelujen rahoittamiseen. Yhteisöbonus-kortti perustuu Kehityspolut Oy:n luomaan malliin ja sen käyttökohteiden valvonnasta vastaa Kehityspolut Oy. Yhteisöbonus-kortilla yhteisön jäsenet voivat kerätä yhteisostoistaan bonusta määritellyyn tarkoitukseen

Yhteisöbonuskortin osalta toteutettiin 'markkinointikampanja' Lahden koulujen vanhempainyhdistyksille, yhteistyökumppanina Lahden seudun vanhempainyhdistysten kattojärjestö Laseva ry. Koska Yhteisöbonuskorttia markkinoitiin ensisijaisesti rahoituksen järjestämistapana, jäi sillä rahoitettava palvelu yleisluontoisen periaatekeskustelun tasolle: uusilla varoilla pitää tuottaa lapsille palvelua, joka ei ilman sitä olisi tarjolla. Yhteisöbonuksen kerääntymisajanjakso on yksi vuosi, joten hankkeen aikana vain yksi kuudesta mukaan lähteneestä vanhempainyhdistyksestä sai oleellisen bonuskertymän eli Lotilan koulun vanhempainyhdistys. Hankkeen aikana he eivät vielä ole päättäneet varojen käyttötappaa.

Kerhojen toteutuksessa löydettiin innostavia ja asiantuntevia ihmisiä kerhojen vetäjiksi henkilöstövuokrausyhtiön kautta luontokerhoihin, joihin ei Lahden olemassa olleista kerhototeuttajista ollut löytynyt kerhohetäjiä. Luontokerhot valittiin kerhojen sisällöksi sekä tällaisen kerhotarpeen että hankkeen ympäristönäkökulman edistämisen lähtökohdista. Hankkeen aikana kerhotoiminnan mallia kehitettiin mahdollisimman kustannustehokkaaksi. Tämän vuoksi kohtuullisin henkilöstövuokrauskustannuksin rekrytoidun vetäjän avuksi toteutettiin opiskelija-yhteistyö (ns. tutor-yhteistyö) koulutuskeskus

Salpauksen kanssa. Ympäristöalan opiskelijoiden työelämävalmennukseen yhdistettiin kerhojen apuohjaajien tehtävät luoden molemminpuolinen intressi yhteistyöhön. Kerhotoiminnan sisältöä on kehitetty lasten tarpeista ja toiveista lähtien.

Yhteistyökumppaneina toimivat Suomen Lähikauppa Oy (bonus) sekä Go On -yhtiöt (kerhojen henkilöstöresurssointi).

Uutena asiana konseptiin kehittyi luontokerhon sisältö ja tutor-yhteistyön toteutus ammatillisen oppilaitoksen kanssa (aiemmin oli vain yläaste-tutor -malli).

Lahden Ateria

Lähiaruokavälipalat osana iltapäivätoimintaa olivat jo olemassa Pirkanmaan toteutusten myötä. Hankkeessa toteutettiin luontokerhoihin lähiaruokavälipalat sekä päiväkotien lähiaruokamenu/-toiminta.

Yhteistyökumppaneina toimivat paikalliset lähiaruokan tuottajayritykset, jotka tuottavat verkostona Osuuskauppa Hämeenmaalle lähiaruokahyllypalvelua.

Uutena asiana konseptiin kehittyi välipalojen reseptiikan kehitys sisältämään lähiaruokaa sekä pilotti ja idea siitä, miten lähiaruokaa runsaammin käyttämällä sekä ottamalla lapset ja vanhemmat mukaan ruokahuollon toteutukseen lisätään merkittävästi asiakastyytyvää ja luodaan yhteistyömahdollisuuksia paikallisesti tapahtuvaan lähiaruokapohjaiseen ruoan valmistukseen.

Vanhuspalvelut/kotihoito

Palveluyhtiön toimintamallit olivat jo olemassa Pirkanmaan toteutusten myötä.

Lahdessa käynnistettiin Lahden Aterian ja kotihoidon yhteisestä aloitteesta ateriapalvelu vanhuksille, jotka eivät pääse kunnallisen kotihoidon piiriin ja joille olemassa olevat yksityiset palveluntarjoajat ovat liian kalliita.

Ensimmäinen palveluvaihe muotoiltiin Lahden Aterian kanssa kotihoidon tuottaman kunnallisen ateriapalvelun pohjalta. Ateriapalvelun lisäksi jo alkuvaiheessa otettiin mukaan Pirkanmaan toteutusten myötä luotu kauppakassipalvelu, jossa yhteistyökumppaniksi tuli Osuuskauppa Hämeenmaa.

Kunnan kotihoidon palveluohjaajien kanssa luotiin yhteistoiminnan pelisäännöt ja palveluesite, jota palveluohjaajat jakoivat harkintansa mukaan asiakkaille.

Pilottikäynnistyksen myötä asiakkaiden palvelutarve osoittautui laajemmaksi kuin ateria- ja kauppakassipalvelu. Hankeaikana on pyritty toteuttamaan kaikki asiakkaiden palvelutarpeet ja niiden myötä muotoilemaan palvelu

vastaamaan mahdollisimman laajasti ns. täydentävän kotipalvelun ideaa, jossa kunnan kotihoitoa täydentämään on asiakkaille tarjottavissa palveluntarjoaja, joka toimii itsenäisesti markkinoilla, mutta pystyy tuottamaan laajat palvelut kohtuuhintaan.

Yhteistyökumppanina henkilöstöresurssoinnissa on toiminut Go On -yhtiöt.

Uutena asiana konseptiin kehittyi Palveluyhtiön toiminnan laajentaminen kauppakassipalvelusta laajemmin vanhusten palvelutarpeita tyydyttäväksi. Lisäksi uusi asia on kumppanuuspohjalta toteutettava operatiivinen yhteistyö kunnallisen kotihoidon kanssa (palveluohjaajat). Konseptiin kehitettiin myös etättyötä tekevän työntekijäverkoston kommunikointiympäristö Facebookiin.

3.3 Ihmisten päättämien palvelutarpeiden tyydytys

Uutta, syntyvää lähipalvelutuotantoa hoitaa Palveluyhtiö. Palveluyhtiön vastuulla on tuottaa palvelut kustannustehokkaasti ja laadukkaasti. Sen on pystyttävä erottautumaan hinnoittelullaan ja palveluasenteellaan yksityisen sektorin olemassa olevista toimijoista. Palveluyhtiön asenne on pyrkiä tuottamaan mahdollisimman laajasti asiakastarpeita tyydyttävää palvelua.

Kustannustehokkuus luodaan seuraavilla elementeillä:

- etättyömallin toteutus
- yhteisryttäjäisyys
- matala organisaatio ja ulkoistetut hallintotoiminnot
- ilmaisten ICT-ratkaisujen käyttö.

Palveluasenne luodaan siten, että uusien palvelutarpeiden ilmetessä Palveluyhtiö pyrkii sanomaan aina kyllä. Ensimmäisten uusien palveluiden toteuttamisen myötä Palveluyhtiö pyrkii liiketoimintaverkostoaan hyödyntäen tuottamaan palvelun mielekkäästi ja kustannustehokkaasti.

Palveluyhtiöstä luodaan 'luottotoimija', aito kumppani niin kunnan toimijoiden kuin asiakkaiden suuntaan. Luottamus luodaan näytöillä ja toiminnan arvopohjalla, joiden avainasiat ovat yhteistyö, tasa-arvo sekä taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen toteuttaminen ja edistäminen sen toiminnassa.

Palveluyhtiö on saatava *kokonaisuudessaan* taloudellisesti kannattavaksi. Se on mahdollista, kun Palveluyhtiöön yhdistetään *kaikki* konseptin käyttöönoton myötä syntyvät uudet työtehtävät, joista osan on oltava hyväkatteista liiketoimintaa ja osa voi sen myötä olla käytännössä nollakatteista sosiaalista työtä.

Tapahumat Lahdessa:

Palveluyhtiön kokonaiskannattavan toiminnan malli oli toteutettu Pirkanmaalla kattaen lähiruokalogistiikan, vanhusten kauppapalvelun ja koululaisten iltapäivätoiminnan.

Hankkeen lopputuloksena syntyi Palveluyhtiö Lahteen. Osuuskunta Taloushaltia laajensi toimintonsa Pirkanmaalta Lahteen ja siirsi myös kotipaikkansa Lahteen.

Palveluyhtiön toimintaa hankkeen aikana on ollut täydentävä kotipalvelu. Täydentävä kotipalvelu ei ole liiketaloudellisesti vielä kannattavaa johtuen pienestä, mutta pilottivaiheen kannalta mielekkästä asiakasmäärästä.

Täydentävän kotipalvelun kumppanina henkilöstöresursoinnissa on toiminut Go On -yhtiöt.

Lahdessa Palveluyhtiöön siirretään 1.1.2013 alkaen täydentävän kotipalvelun lisäksi myös lähiruokalogistiikan työ Päijät-Hämeessä. Lähiruokaliiketoiminta Osuuskauppa Hämeenmaan myymälöissä on käynnistynyt vuonna 2010 ja on vakiintunutta ja oleellista liiketoimintaa. Palveluyhtiön henkilöt siirtyvät yhteisrittäjiksi Go On -yhtiön vuokratyöntekijän tehtävistä ja Palveluyhtiö ottaa käyttöön arvonlisäverottoman palvelun koko vanhustoiminnassaan 1.1.2013 alkaen.

Näillä toimilla sekä uusilla liiketoimintaverkoston kaupallisilla järjestelyillä 1.1.2013 alkaen Palveluyhtiö uskoo pystyvänsä tuottamaan hankkeen aikana luodut palvelut hankkeen aikaisella hintatasolla myös hankkeen päätyttyä.

4 KONSEPTIN IDEAALI KÄYTTÖNOTTOMALLI

Konseptin kuvaus, sen toimijat ja roolit, ovat samanlaiset riippumatta konseptin käyttöönottoprosessista. Lahdessa toteutettiin konseptin läpivienti kuntajohtoisesti. Aiemmat kokemukset Pirkanmaalta on toteutettu markkinaehtoisesti. Näiden eri lähestymistapojen kautta saatujen kokemusten avulla voidaan hahmotella tulevaisuuden Uusvanha kyläyhteisö –konseptin käyttöönottomallia muualla Suomessa.

Eroavaisuudet Pirkanmaan käyttöönotoissa

Pirkanmaalla käyttöönotto tehtiin puhtaasti markkinalähtöisesti. Avaintoimijana oli silloin kauppa ja ensisijaisena tarpeena oli luoda uusia kauppapalveluita. Niinpä kehittyivät mm. Yhteisöbonuskortti, lähiruokatoiminta ja kauppakassipalvelut.

Kunta tuli mukaan käytännössä infrastruktuurin hyödyntämisen kautta (lasten uuden iltapäivätoiminnan pitopaikka) tai omien intressiensä kautta kuultuaan viidakkorummun tai lehdistön kautta uusista avauksista kuntansa alueella. Tällaisia jälkimmäisiä mukaantuloja olivat elinkeinotoimi lähiruokatuottajiensa intressien kautta ja vanhuspalvelut kauppakassipalvelun kautta.

Haasteena tällaisessa lähestymistavassa oli kaupan voimakas kaupallisuuden tarve, jolloin konseptin arvoista kiinni pitäminen oli työlästä ja johti jatkuviin ponnisteluihin ihmislähtöisten lähipalveluiden kehittämisen ja kaupan bisnestarpeiden yhteensovittamiseksi.

Tulevaisuuden käyttöönottomalli – arvolähtöinen liiketoiminta ja yhteistyöverkostot

Kehittämiskatalysaattorin on paras toimia markkinaehtoisesti toimien puhtaasti kaupallisin suhtein konseptiin liittyvien yritysten (esim. kauppa) kanssa. Yrityksille ei siis tuoteta Pirkanmaan mallilla konsulttipalvelua toiminnan kehittämiseksi vaan tehdään osto- ja myyntitoimintaan perustuvia sopimuksia.

Kehittämiskatalysaattorin on paras luoda yhteistyösuhteet kunnan avainhenkilöihin, mutta ei toimia missään kaupallisessa suhteessa kunnan kanssa. Näin menetellen kehittämiskatalysaattori voi huolehtia konseptin toteuttamisen arvopohjasta.

Konseptin hyödyistä tiedottaminen erityisesti kunnille ja muille julkisten palveluiden tuottajille on avainasia konseptin leviämiseksi. On suotavaa järjestää mahdollisimman luonteva ja asiantunteva kanava parhaiden käytäntöjen esiintuomiseksi ja tiedottamiseksi kuntien vastuuhenkilöille.

Lisäksi tulee luoda jo konseptia hyödyntävien toimijoiden yhteistyö/vertaisfoorumi parhaiden käytäntöjen levittämiseksi ja edelleen kehittämiseksi.

Näin luodaan luontaista imua konseptin hyödyntämiseen niille kunnille, joilla on aito tarve ja sopiva tilanne uusien palvelutuotantomallien käyttöönottamiseksi.

Ideaaliprosessi etenee seuraavasti:

- kunnan jokin sopiva toiminto (vanhuspalvelut, elinkeinotoimi, kunnan johto...) saa tietoonsa Uusvanha kyläyhteisö –konseptin tai sen osien hyödyntämisestä jossain muussa kunnassa => mielenkiinto herää ja tarve löytyy
- kehittämiskatalysaattori sparraa mahdollisuuksista kunnan johdon kanssa
- kehittämiskatalysaattori katalysoi paikallisen toiminnan markkinaehtoisesti käyntiin seuraavassa järjestyksessä:
  - o lähiruokaliiketoiminta edellä luo kannattavan paikallisen palveluyhtiön perustan
  - o täydentävä kotipalvelu luo uuden tavan tuottaa lähipalveluita ilman kustannuksia kunnalle
  - o tiedotetaan julkisesti uusista palveluista ja toimijoista tarjoten avointa yhteistyötä kunnan ihmisille, yhteisöille ja organisaatioille
  - o kartoitetaan tarpeita hyödyntää Yhteisöbonusta eri yhteisöissä
  - o tuetaan yhteisöjen uusien palvelumuotojen toteuttamista.
- prosessin etenemisseuranta kunnan johdon kanssa, jolloin varmistetaan, että kunta ei estä (vahingossa tai tahallaan) uusien toimintatapojen syntymistä
- kunnan johdon osallistuminen oman kuntansa parhaiden kokemusten myötä tiedon levittämiseen uudesta palveluntuotantotavasta.

Kehittämiskatalysaattori on yksi toimija tai useamman toimijan muodostama yhteistyöverkosto, jonka tavoitteena on luoda uusia ihmislähtöisiä lähipalveluita arvolähtöisenä liiketoimintana siten, että uusien palveluiden myötä kunta pystyy tarjoamaan sen järjestämisvastuulla olevia lähipalveluita vaihtoehtoisilla tavoilla ilman kustannuksia kunnalle.

5 KONSEPTIN SOVELTAMINEN KUNNAN ERI TOIMINNOISSA, CASE LAHTI

Tässä luvussa hankkeen eri kehityslinjojen avainhenkilöt kuvaavat konseptin käyttöönoton ja vaikutukset omasta näkökulmastaan.

Artikkelien kirjoittajat ovat:

5.1. **Jose Valanta**, kehitysjohtaja, Lahden kaupunki

5.2. **Marja Laamanen**, kotihoitopäällikkö, Lahden kaupunki

5.3. **Tuulia Pelli**, toimitusjohtaja, Lahden Ateria

5.4. **Riikka Mäkeläinen**, kerhokoordinaattori, Sivistystoimi/Renkomäen koulu.

5.1 Julkisen palvelutuotannon uudistaminen

Uudistumisen välttämättömyydestä

Kuntien palvelutuotannon järjestäminen on kohtaamassa erityisen suuria muutospaineita kuluvien kuukausien ja muutaman lähimmän vuoden aikana. Muutospaineita synnyttävät niin kuntien rahoituspohjaan liittyvät kansalliset uudelleenjärjestelyt esimerkiksi valtionosuusjärjestelmän uudistamisen muodossa kuin epävakaa ja hitaaseen kasvuun painottuva kansainvälinen talouskehitysikin. Molemmat tekijät vaikeuttavat osaltaan suomalaisten kuntien ja kaupunkien pitkjänteistä taloussuunnittelua. Edellä kuvattujen kehityssuuntien yhdistäminen yhtäältä työikäisen väestön suhteellisen lukumäärän laskuun ja toisaalta hyvinvointi- ja hoivapalveluiden kysynnän kiihtyvään kasvuun, asemoi hyvinvointipalveluiden järjestämisestä vastaavan kuntakentän äärimäisen haasteelliseen tilanteeseen.

Julkisen hallinnon rakenteiden ja toimintatapojen uudistamistarve on vääjäämätön. Uudistamisen toteuttamistavoista ja -keinoista vallitsee kuitenkin varsin suuria erimielisyyksiä eri toimijoiden kesken. Valtionhallinto on omalta osaltaan kyennyt sinänsä varsin huomattaviinkin muutoksiin omien toimintatapojensa ja rakenteidensa uudistamisessa. Esimerkkejä onnistuneesta uudistustyöstä löytyy niin puolustushallinnosta, rajavartiolaitos toiminnasta, poliisihallinnosta, Kela:sta kuin työvoimahallinnostakin.

Kuntien osalta merkittävien rakenteellisten uudistusten toteuttaminen on sen sijaan jäänyt toistaiseksi odottamaan toteutumistaan. Erityisen akuutti tarve uudistuksille olisi sosiaali- ja terveystoimen palvelurakenteissa, joiden kustannuskehitys on kaiken lisäksi kansallisesti ollut selvästi muiden

palvelusektoreiden kustannuskehitystä nopeampaa. Uudistustyön hitaus ja sen toteuttamiseen kohdistuva vastustus osoittavat kuitenkin surullisella tavalla sen, ettei kokonaisvaltaisten rakenteellisten uudistusten aikaansaaminen kuntayhteisössä tule olemaan nopeaa eikä helppoa. Haasteiden kokoluokkaa kasvattaa osaltaan niin sosiaali- ja terveydenhuollon professioiden kuin ylikunnallisesta terveydenhuollosta riippuvaisten pienkuntienkin kiivas vastarinta.

Lahden kaupunki vastaa haasteisiin

Lahden kaupungin näkökulmasta sijainti osana metropolialuetta, hyvät liikenneyhteydet, laadukas luonnonympäristö vapaa-ajanviettomahdollisuuksineen sekä hinta-laatusuhteeltaan edullinen asuminen tarjoavat hyvät lähtökohdat kehittää Lahtea hyvän elämisen, asumisen ja palveluiden varaan rakentuvana kasvukeskuksena myös tulevaisuudessa.

Lahden kaupungin menestyminen ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, etenkin kaupungin laajojen palvelutehtävien näkökulmasta. Kaupungin kykyä selvitä lakisääteisistä velvoitteistaan haastaa niin matala verotulokertymä, korkea rakenteellinen työttömyys kuin kaupungin väestön ja henkilöstön korkea keski-ikä, eriytyvät ja kasvavat palvelutarpeet yhdessä työikäisen väestön määrän vähenemisen, huoltosuhteen heikkenemisen ja ikääntyneiden kasvavan palvelutarpeen kanssa.

Selvitäkseen kyseisistä haasteista Lahden kaupunki on sekä vuoteen 2025 ulottuvassa strategiassaan että kaupunginvaltuuston 2012 hyväksymässä tulevaisuuden palvelukonseptissaan linjannut keskittyvänsä palvelutoiminnassaan ydintehtäviinsä sekä hyödyntävänsä uusia, innovatiivisia tapoja järjestää palveluja. Samalla korostetaan entistä voimakkaammin asukkaiden omaehtoisuutta suhteessa julkisen sektorin palvelutehtävään ja toisaalta heidän oikeuttaan osallistua käyttämiensä palveluiden suunnittelu- ja kehittämistyöhön aiempaa selvästi aktiivisemmin. Näistä lähtökohdista käsin tarkasteltuna Uusvanha kyläyhteisö –hanke sisälsi lukuisia Lahden kaupunkitasoisia linjauksia tukevia tavoitekokonaisuuksia.

Kumppanuudet avainasemassa

Vaikka laajat rakenteelliset muutokset antavatkin valtakunnan tasolla edelleen odottaa itseään, on tarve uusien toimintatapojen käyttöönotolle alueellisesti ja paikallisesti jo ennen niitä huutava. Usein uusien, vaikkakin pienimuotoisten uudistusten etsiminen ja toteuttaminen ovat tässä mielessä ensiarvoisen tärkeitä ja voivat pieninä puolina yhdessä muodostaa perustan laajoillekin uudistuksille ja hyvien toimintatapojen monistamiselle. Tästä pitää huolen kuntaorganisaatioiden suuri lukumäärä ja niiden toimintayksiköiden laajuus.

Tästäkin näkökohdasta käsin kehittämiskumppanuus SITRAn kanssa on äärimmäisen tärkeää. Ensinnäkin, se voi parhaimmillaan mahdollistaa uusien toimintamallien monistuvuuden ja uudistuksiin liittyvän tietopohjan leviämisen myös muiden kuntien käyttöön. Toiseksi, SITRAn myöntämä kehittämisrahoitus ja toiminnanohjaukseen tarjoama asiantuntija-apu ovat korvaamattoman tärkeitä kokeiluluonteisen kehittämistoiminnan mahdollistajia. Kolmanneksi, SITRAn mukanaolo aktiivisena kehityspartnerina toimii eräänlaisena sertifikaattina kokeilutoiminnan laadusta ja pilottihankkeiden kansallisesta merkittävydestä.

Uusvanha kyläyhteisö -hankkeen aikaansaannokset

Mitä hankkeesta sitten Lahden kaupungin näkökulmasta jäi lopputulosten muodossa käteen? Osittain tähän kysymykseen vastaaminen on ennen aikaista, sillä pilottihankkeiden toteutus on edelleen käynnissä. Kukin niistä esitellään lisäksi tarkemmalla tasolla toisaalla tässä raportissa.

Kokonaisuutena voidaan kuitenkin todeta, että Uusvanha kyläyhteisö onnistui nimensä mukaisesti parhaiten uudenlaisen yhteisöllisyyden ja palveluiden käyttäjien osallistumisen ja voimaannuttamisen vahvistamisessa. Pirkanmaalla ennen Lahden hanketta toteutettu pilotointityö tarjosi vahvan perustan aihoiden jatkokehitykselle. Nyt Lahdessa tehty työ jatkuu kokonaisuuksien tuotteistamisella, joka puolestaan mahdollistaa toimenpidekokonaisuuksien laajentamisen laajemmalle kuntakentälle.

Yksittäisten palveluiden osalta lupaavista aihioista ehkä kaikkein lupaavimmalta vaikuttaa uusimuotoisen yritystoiminnan, ns. täydentävän palveluyhtiön synnyttäminen täydentämään kaupungin kotiin tuotavien palveluiden kokonaisuutta. Tuon kokonaisuuden piiriin syntynyt uusi, vahvaan kumppanuusajatteluun perustuva mikroyritys mahdollistaa työllistävien vaikutustensa lisäksi varsin laadukkaan palvelutuotannon äärimmäisen kilpailukykyisellä kustannustasolla. Pilotoidun toimintamallin monistamismahdollisuudet ovat valtakunnallisessa katsannossa kutakuinkin rajattomat. Tässä mielessä kyseisen tyyppisen, puhtaaseen yrittäjäjärskiin perustuvan toiminnan työllistämisaikutukset saattaisivat valtakunnallisessa mittakaavassa nousta kolmi-, jopa nelinumeroisiksi.

Hankkeessa toteutettiin ympäristöteeman tiimoilta kaksi konkreettista toimenpidettä, luontokerhot Renkomäen ja Kariston kouluilla sekä kaupungin henkilöstölle suunnattu taloudellisen ajon koulutuskonseptointi. Kerhotoiminnan yhteyteen luotiin uutena avauksena henkilöstöpalveluyhteistyö osaavien ja kevyellä kustannusrakenteella toimivien kerhoveljien mukaan saamiseksi sekä toisaalta tutoringiyhteistyö Koulutuskeskus Salpauksen ympäristöalan opiskelijoiden kanssa. Palvelukumppanuuksien ja -verkostojen vahvistamisen lisäksi molemmat

edellä mainitut toimenpidekokonaisuudet tukevat onnistuneesti Lahden ympäristökaupunkipainotuksia ja ns. Green City –strategiaa.

Hankkeen aikana voitiin todentaa myös se, että Pirkanmaalla pilotoitu Yhteisöbonus kortti ja sen hyödyntäminen lasten iltapäiväkerhotoiminnan ja sen välipalojen rahoittamisessa toimi myös Lahdessa. Myös lähiruokavälipalat osana iltapäivätoimintaa ovat kiinnostava avaus paikallisyrittäjyyden ja palvelumarkkinoiden tukemiseksi sekä paikallisen elintarviketuotannon merkityksen korostamiseksi.

Hyvällä omallatunnolla voidaankin siis todeta, että hankkeessa toteutettu pilotointimalli oli erinomainen tapa uusien toimintamallien, kumppanuuksien ja yritystoiminnan toteuttamiseksi myös Lahden seudulla. Hankkeen toteutuksen puitteissa onnistuttiin kyseenalaistamaan lukuisia olemassa olevia toimintatapoja ja löytämään uudenlaista lisäarvoa tuottavia ratkaisuja erityisesti palveluverkostoja, uusyhteisöllisyyttä, osallisuutta ja toisaalta myös toimijoiden omavastuuta vahvistamalla. Tästä on hyvä jatkaa!

5.2 Täydentävä kotipalvelu kunnan kotihoidon kumppanina

Taustat ja tavoitteet

Uusvanha Kyläyhteisön hankkeen tavoitteena oli luoda uusia malleja varsinaisen kunnallisen vanhustenhuollon palvelujen rinnalle. Varsinkin kotihoidon osalta koettiin, että hanke voisi tuoda mahdollisuuksia valinnanvapauteen esimerkiksi kauppakassi ja ateriapalveluiden sekä siivouksen osalta sellaisille henkilöille, jotka eivät täytä kunnallisen kotihoidon kriteereitä.

Tässä yhteydessä käytetään termiä täydentävä kotipalvelu. Sen palvelut ovat kunnalliseen kotipalveluun rinnastettavia kotiin tuotettavia palveluja.

Hankkeen tavoitteena oli myös testata kuinka kustannustehokkaaksi palvelutuotanto saadaan ja kuinka itsenäiseen työskentelyyn pystyviä yrittäjähenkisiä ihmisiä saadaan rekrytoitua.

Toteutus

Alkuhankaluuksien jälkeen täydentävä kotipalvelu aloitettiin maaliskuussa 2012. Silloin koettiin Lahden Aterian ja vanhuspalveluiden havaitsemasta tarpeesta, että vanhusten kohtuuhintaiselle ateriapalvelulle voisi olla tarvetta. Ateriapalvelua alettiin tuottaa yhteistyössä Lahden Aterian kanssa.

Pirkanmaan valmiiden konseptien myötä sekä OK Härmeenmaa – yhteistyötä laajentaen otettiin heti alkuvaiheessa mukaan myös kauppakassipalvelu.

Palveluntuottajaksi valikoitui Pirkanmaan konseptin toteutuksella syntynyt Osuuskunta Taloushaltia.

Kunnassa sosiaalipalvelujen tuottajilta vaaditaan yksityiseltä yritykseltä ilmoitusta sosiaalipalveluyrittäjäksi. Lisäksi yrittäjältä vaaditaan erilaisia toimintasuunnitelmia sekä Lahdessa PalveluSantran rekisteröitymistä.

PalveluSantran toimintaa toteuttaa Päijät-Hämeen hyvinvointipalvelujen kehitys ry yhteistyössä Lahden ja Heinolan kaupunkien, Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöntekijöiden Peruspalvelukeskus Aavan ja Peruspalvelukeskus Oiva-liikelaitoksen kanssa. PalveluSantra tuottaa ikäihmisten palveluopasta, joka helpottaa löytämään palvelut ja toiminnot kunnassa.

Tämän prosessin jälkeen yrittäjä pystyi sopimaan palvelusopimuksen ja –suunnitelman asiakkaiden kanssa arvonlisäverottomasti.

Palvelujen käynnistyessä suunnitelmissa oli, että kesään 2012 mennessä Täydentävän kotipalvelun piiriin saataisiin 30 asiakasta. Kuitenkin tavoitteesta jäättiin ja asiakkaita kertyi tuossa ajassa noin kymmenen (10).

On hyvin todennäköistä, että asiakaskunnan vähyydestä johtuen palvelutyöntekijöiden pienimuotoiseen pilottiin oli vaikeaa löytää tekijöitä ja osa heistä lopetti melko pian.

Syyskaudella 2012 löytyi sopivia työntekijöitä, jotka olivat motivoituneita työhönsä ja heillä oli laajan kokemuksen kautta syntyneitä osaamista palvelujen tuottamiseen.

Toiminnan jatkuessa Täydentävän kotipalvelun asiakkaat ovat vakiintuneet ja laajentaneet palvelutilauksiaan. Periaatteena kuitenkin on, että palvelua ei tarjota alueella, jossa on jo toimivat markkinat esimerkiksi siivouspalvelujen osalta.

Pääasiallisia täydentäviä kotipalveluja tällä hetkellä ovat ateria-, kauppakassi- ja siivouspalvelut. Näiden lisäksi on pienimuotoisesti tuotettu henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon liittyviä tehtäviä kuten yleishuolenpitoa, kylvetystä ja atrioiden laittaa.

Sairaanhoidolliset toimenpiteet on jätetty palvelun ulkopuolelle, joskin täydentävään kotipalveluun tuli mukaan "virtuaalisairaanhoitajan" vastaanotto. Palvelu ei ole vielä kuitenkaan tavoittanut käyttäjäkuntaansa.

Syyskaudella 2012 suunniteltiin käynnistää pilotti, jossa täydentävä kotipalvelu olisi hoitanut mahdollisimman laajasti kunnan kotihoidon asiakkaita. Kunnan kotihoidon asiakkaat ovat kuitenkin niin huonokuntoisia, että heidän hoitamisensa vaatii terveydenhuollon koulutuksen saaneet henkilöt (vähintään lähihoitajakoulutus), eikä pilottia toteutettu.

Lokakuussa 2012 tehdyn asiakaskyselyn tulosten perusteella nousi esiin monia uusia palvelutarpeita. Asiakaskysely ja tulokset on esitetty hankeraportin erillisessä liitteessä Täydentävän kotipalvelun arviointi. Yhtenä uutena

palvelumuotona tämän kyselyn perusteella aloitettiin hierontapalvelu asiakkaille heidän omassa kotonaan laillistetun hieroja tuottamana.

Täydentävä kotipalvelu on toiminut etätyöorganisaationa. Koko toiminnan ohjaus, suunnittelu, palveluprosessit sekä seuranta ja raportointi ovat toimineet suljetun Facebook-ryhmän avulla. Vain asiakasrekisteri tietoturvasyistä on Facebookin suljetussa IT-ympäristössä.

Kunnan kotihoidon palveluohjaajien mielestä hanke on ollut tärkeä ja toiminnan toivottiin jatkuvan vielä projektin jälkeenkin. Varsinkin ateria- ja kauppakassipalvelu ovat olleet heidän mielestään erittäin hyvä lisä muuhun nykyisen tarjontaan. Myös siivouspalveluun oltiin tyytyväisiä. Palvelut ovat olleet edullisia ja yhteydenotto palvelun tuottajiin on onnistunut hyvin. Hyvänä pidettiin myös sitä, että palvelut on voitu aloittaa melko nopeasti. Palveluohjaajat ovat kuulleet myös asiakkailta hyvää palautetta palvelun tuottamisesta.

Tulevaisuuden näkymät

Uusvanha Kyläyhteisö- hankkeen tuomat palvelumuodot ovat hyvä lisä kunnallisen toiminnan rinnalle. Asiakkailta tulee olla mahdollisuus valita eri palveluiden välillä.

Täydentävä kotipalvelu on kuitenkin tällä hetkellä vielä niin pienimuotoista, että sen laajentamiseen tarvitaan keinoja sekä palvelun tuottajien että kunnan työntekijöiden osalta.

Yhtenä mahdollisuutena toiminnan markkinoinnissa voisi olla asukastiedotustilaisuuksien järjestäminen pienimuotoisesti eri ikäihmisille tarkoitettuihin tilaisuuksien yhteyteen. Kotihoidossa esimerkiksi järjestetään omaisiltoja, jonne palvelun tuottajat voisivat tulla kertomaan toiminnastaan. Myös kunnan kotihoitohenkilökunnalle on tärkeää tiedottaa palvelusta, jotta he voivat viedä asiaa eteenpäin omalta osaltaan. Tärkeässä roolissa ovat palveluohjaajat, mutta heidän lisäksi myös kotihoidon kentällä työskentelevät perustyötä tekevät työntekijät. PalveluSantran henkilökunta on myös tärkeä informaation kohta, koska he ovat ikäihmisten kanssa tekemisissä päivittäin joko puhelimitse tai tapaavat heitä henkilökohtaisesti.

Jatkossa on myös tärkeää tiedustella vähintäänkin palvelujen käyttäjiltä palveluun tyytyväisyyttä palveluun ja sitä, että vastaako palvelu heidän tarpeitaan sekä kuulla kehittämisehdotuksia. Kunnallisen kotihoidon henkilökunta näkee myös asiakkaidensa eri tarpeita, joita kunnallisen kotihoidon kautta ei voida toteuttaa ja tätä tietoa voitaisiin hyödyntää entistä enemmän.

Strategisesti vanhustenhuollon osalta ollaan koko valtakunnassa, ei vain Lahdessa, muuttamassa ikääntyneiden palvelujärjestelmää. Kotona asumisen mahdollisuutta edistetään ja samalla korvataan raskasta laitoshoidon palveluasumisen ratkaisulla.

Uusi "vanhuspalvelulaki", Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista, tuo myös tulleessaan haasteita ja velvoitteita kunnalle ja sitä kautta erilaisten palvelujen kehittäminen on tärkeää.

Johtopäätökset

Uusvanha Kyläyhteisö-hanke oli erittäin tervetullut kehittämishanke vanhustenhuoltoon. On tärkeää, että ikäihmisille on erilaisia palveluja, joiden väliltä he voivat valita itselleen sopivimman.

Varsinaiseen projektin kulku olisi voinut toimia paremminkin. Alun hyvän informaation lisäksi kaivattiin tämän tyyppisissä hankkeissa tiiviimpää yhteistyötä hankkeen puolelta. Myös välipalavereita toivottiin useammin. Hankkeesta olisi voitu myös informoida laajemminkin hankkeen puolelta kotihoidossa, jotta koko henkilökunta olisi saanut saman tiedon unohtamatta muita yhteistyötahoja.

Kaiken kaikkiaan Uusvanha kyläyhteisö hanke jäi pienimuotoiseksi toiminnaksi. Toivottavaa on kuitenkin, että sen olemassa olevat palvelut tavoittaisivat laajemman palvelujen käyttäjäkunnan. Myös uusien täydentävien kotipalvelujen syntyminen asiakaskunnan tarpeiden kautta on ikäihmisten palvelujen valinnanvapauden kannalta tärkeä ja toivottava suunta.

5.3 Lähiruoka kunnallisessa ruokahuollossa

Hankeen lähtökohdat

Kuntapalvelut ylläpitävät kansan hyvinvointia tarjoamalla palveluita arjen sujuvuuteen sekä terveyden- ja kansan sivistyksen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tämän lisäksi kunnat ovat merkittävä alueellinen työllistäjä ja henkilöstön hyvinvointi korreloitu tarjottavien palveluiden tasoon.

Osaltaan kunnat vaikuttavat toiminnallaan muun liiketoiminnan lailla ekologiseen jalanjälkeensä. Toisaalta asiakkaina on merkittävä osa lapsia ja nuoria jotka tulevaisuuden kuluttajina omaksuvat ympäristön huomioivat toimintatavat, mikäli ne osataan tuoda osaksi heidän arkea niin kouluissa kuin päiväkodeissakin.

Kuntahankinnoilla on myös vaikutuksensa ympäristön kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Kuinka paljon kuntien hankinnoista tukee kyseistä kuntaa, kaupunkia tai Suomen kansantaloutta? Entä kuinka paljon tuottajissa, tavarantoimittajissa on kansainvälisiä pörssiyrityksiä tai jopa veroparatiiseja hyödyntäviä toimijoita joiden toiminta ei tue kotimaan taloutta tai puhumattakaan paikallistaloudesta.

Monet kaupungit kilpailuttavat tukipalveluitaan joita esim. ruokapalvelut ovat, punaisen meren strategian pohjalta. Tuottoja haetaan kahden euron kouluruoosta ja edullisesta siivoustyöstä. Tämä taistelu "voitoista" on aiheuttanut jo asiakkaalle pettymyksiä. Kalliit kilpailutukset kariutuvat pahimmillaan huonoon palveluun joka joudutaan lopettamaan kesken sopimuskauden.

Tämä malli on erityisen haastava palveluhenkilöstön osalta. Työsuhde jo lähtökohtaisesti pienipalkkaisella alalla muuttuu kilpailutusjakson mittaiseksi, vähimmillään kaksi vuotta, pätkätyöksi. Tällaiset henkilöt ovat pahimmillaan työssä käyviä syrjäytyneitä. Henkilöillä ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia esim. saada pankkilainaa asuntoon, jopa autolainaan myöntämiseen saatetaan suhtautua epäilevästi. Kilpailutetuissa kohteissa on otettu käyttöön myös vuosittaiset lomautukset esim. lomautuksia koulujen keittiöhenkilökunnan kohdalla aloitetaan jo helmikuussa abien lähdön myötä niin että kaikki on kesään mennessä lomautettu. Lomautetut henkilöt turvautuvat kunnan tukiverkoston esim. toimeentulotukien muodossa. Laskeeko kukaan mikä on tämän prosessin tuoma "todellinen säästö" yhteiskunnalle? Tämän lisäksi se aiheuttaa pahoinvointia monella eri tasolla. Pahimmillaan tuotettu palvelu ei vastaa haluttua lopputulosta ja henkilökuntaa näihin järjestelyihin on esim. pääkaupunkiseudulla lähes mahdoton saada.

Tarvitaan uusia sinisenmeren strategioita, joiden pohjalta rakennetaan uusia asiakkaan arvonluontia lisääviä malleja uusin yhteistyömuodoin huomioiden kotimainen, paikallinen talous, asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa, henkilöstön hyvinvointi, yritysten, yhteisöjen ja poliittisten päättäjien yhteinen linjaus kuinka tehtävät jaetaan ja hoidetaan Win-Win periaatteella niin että tuetaan samalla paikallista elinkeinoelämää ja yrittäjyyttä. Kunta voi selkeästi määritellä ne palvelukokonaisuudet joita ulkopuoliset toimijat hoitaa. Hankintoja voidaan pilkkoa osatarjoukset huomioiviksi, jotta pienemmilläänkin toimijoilla on mahdollisuus osallistua niihin.

Uusvanha kyläyhteisö-hankkeessa haetaan kestäväää hyvinvointia lisääviä ratkaisuja kuntien palvelutuotantoon. Lahden Aterian toimenpiteet kohdistuivat ensisijaisesti elintarvikehankintoihin. Lahdella on sijaintinsa puolesta hyvät mahdollisuudet alkaa hyödyntämään lähellä tuotettuja elintarvikkeiden tuottajia ja jalostajia. Keskusteluissa asiakkaiden kanssa nousee useasti esille tahtotila kotimaiselle, lähellä tuotetulle elintarvikkeille.

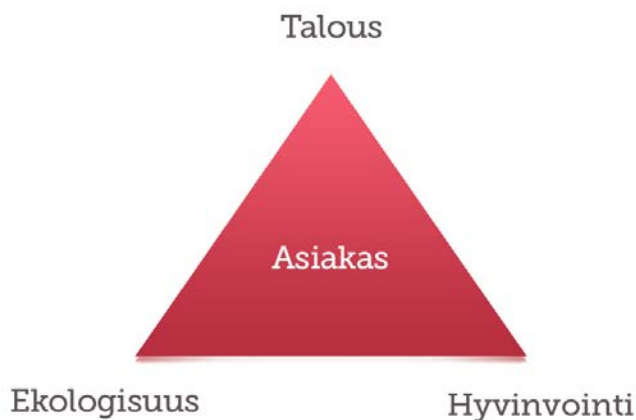
Lahden Ateria

Lahden Ateria on Lahden kaupungin taseyksikkö, joka tuottaa ruokapalveluita sivistystoimialan, sosiaali- terveystoimialan sekä konsernipalveluiden tarpeeseen. Tämä tarkoittaa vuositasolla reilua 4 000 000 ateriaa. Arkipäivisin aterioita tuotetaan noin 20 000 kappaletta.

Lahden Aterian liikevaihto oli vuonna 2012 14 336 000€, elintarvikkeita hankitaan reilulla 4 300 000€:lla vuosittain, mikä on noin 30 % käyttökustannuksista. Vakituksessa työsuhteessa Laden Aterialla 230 henkilöä. Lahden Ateria toimii 77 toimipisteessä ympäri Lahtea, 22 kohdetta valmistaa ruokaa, muut keittiöt toimivat palvelukeittiöinä.

Lahden Aterialle on tehty oma, Lahden kaupungin strategiasta johdettu, strategiatulkinta. Toiminnan lähtökohdista on kehitetty palvelukokonaisuutta strategisten painotusten mukaan, mahdollistaen asukkaiden mahdollisuuden vaikuttaa palvelun sisältöön, löytää uusia innovatiivisia ratkaisuja joissa yhtyvät taloudellisesti tuotetut palvelut tasapainossa ympäristön hyvinvoinnin kanssa. Uusvanha kyläyhteisö -hanke tarjoaa loistavia lähtökohdista lähteä kokeilemaan toimialat ylittäviä kokeiluja näistä lähtökohdista.

Lahden Aterian strategiatulkinta vuodelle 2016 on kiteytettynä alla olevassa kuvassa.

Elintarvikehankinnat

Lahden Ateria on mukana Päijät-Hämeen elintarvikkeiden hankintarenkaassa, elintarvikkeet kilpailutetaan hankintapalveluiden toimesta. Lahden Ateria on elintarvikkeiden hankintarenkaan suurin osakas ja toimii aktiivisesti mm. elintarvikekilpailutuksen kriteereiden määrittämisessä.

Lahden Ateria on pyrkinyt jo aiemmin huomioimaan vihreät lähtökohdat elintarvikehankinnoissaan. Arjessa tämä näkyy mm. tiettyjen luomutuotteiden käytön vakiintumisena sekä jo pitkään jatkuneena yhteistyönä paikallisten vihannes- erityisesti perunatuottajien kanssa. Näiden toimintojen lisäksi Lahden Ateria pyrkii huomioimaan ruokalistasuunnittelussa hankintojen vaikutukset

toiminnasta syntyvään hiilijalanjälkeen. Tämä näkyy erityisesti kausi-ajattelussa, jossa suositaan sesonkituotteita.

Lähiaruokamääritelmä (Mäkipeska, Sihvonon 2010)

"Lähiaruoka on lähellä tuotettua, oman alueen raaka-aineita ja tuotantopanoksia hyödyntävää sekä kuluttajien tarpeisiin vastaavaa ruokaa."

Lahden Aterian toimenpiteet Uusvanha kyläyhteisö -hankkeessa

Toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset vaikuttavat osaltaan myös ruokapalveluiden tuottamiseen. Kuntatalous on talouden alijäämän aiheuttaman kriisin edessä ja tämä pakottaa miettimään vaihtoehtoisia malleja palveluiden tuottamisen osalta, mikäli Suomi haluaa säilyttää hyvinvointivaltion palvelutason jossa myös lakisääteisten ruokapalveluiden osalta.

Jari Ylisen, Kehityspolut Oy, tarjoama PPPP-malli (Public- private- people-partnership) tarjoaa uuden viitekehyksen kuntapalveluiden kehittämiseksi. Kuntien huoltosuhde kasvaa merkittävästi väestön ikääntyessä. Palveluntarjoajien on löydettävä uusia yhteistyömalleja palveluiden tuottamiseen kuntalaisten omaa aktiivisuutta ja roolia unohtamatta. Tähän tarvitaan uutta innostavaa, rajapinnat ylittävää johtamista jossa yksilön arvostamiselle ja yhteisöllisyydelle tulee oma roolinsa.

Kuntien tarjoamalla lakisääteisillä ruokapalveluilla on osansa niin sosiaali- ja terveysalan kuin sivistystoimialankin palvelukokonaisuutta. Sairaalassa potilaan toipuminen tai vanhuksen kotona selviämisen yksi merkittävä osatekijä on oikea ja terveellinen ruokavalio. Myös jo päiväkodissa opituilla ruokatavoilla on merkitys koko lapsen tulevaisuutta silmällä pitäen. Kouluissa ruokailulla pyritään tukemaan opettajien haastavaa opetustehtävää, jotta tulevaisuuden toivot kasvavat, oppivat ja voivat hyvin.

Lahden Aterian kokeilut Uusvanha kyläyhteisö -hankeen puitteissa kosketti kaikkia toimialoja. Päiväkodissa kokeiltiin kokonaisvaltaista muutosta lähiaruokaan siirtymisen osalta. Koululaisille hankeen puitteissa toteutettuun luontokerhoon tuotettiin lähiaruokavälipalaa. Vanhuksille suunnattuun kotiateriapalveluun tuotettiin ateriat normaalin kotiateriatuotannon ohella uuden jakelukanavan ja ulkopuolisen toimijan avulla, kattaen entistä laajempi asiakaskunta. Kasvisruokia kehitettiin, muutamat kokeilut toteutettiin lähellä tuotetusta härkäpavusta.

Luontokerhojen välipalat

Lahden Ateria tuotti välipalat hankkeen puitteissa tuotettuun luontokerhoon. Alkuun haasteeksi koettiin lähiaruokavalikoima, joka pyrittiin luomaan OK

Hämeenmaan lähiruokahyllyn tuotevalikoiman pohjalta. Tätä valikoimaa täydennettiin Lahden Aterian omilla lähituotteilla.

Lahden Ateria laati palvelusopimukset välipalojen hankintaan liittyen normaalin käytänteen mukaan.

Lahden Aterian työntekijät kokivat välipalan "normaaliksi toiminnaksi" muun toiminnan ohella. Asiakaspalautetta tuli mm. välipalan riittävyteen liittyen, minkä pohjalta annoskokoja suurennettiin.

Asiakkaista lapset ihmettelivät, ettei mehu ole niin makeaa kuin ennen sekä sitä että ruisleipä oli hieman sitkeää (100 % ruisleipä), näihinkin seikkoihin totuttiin alkuhämmennyksen jälkeen.

Lähiruokavälipala sai suosiota osakseen erityisesti lasten vanhempien osalta, samoilla kouluilla pidettävät muut kerhot vaativat saada samansisältöisen välipalan hieman korkeammasta hinnasta huolimatta. Tämä osaltaan kertoo lasten vanhempien halusta tarjota lapsilleen ruokapalveluita näistä lähtökohdista.

Kotiateriat

Lahden Ateria tuottaa kotiaterioita päivittäin noin 300 asiakkaalle. Asiakkaita ovat kotiateriapalveluiden määrittämät asiakkaat, jotka tarvitsevat ateriapalvelun lisäksi muita sairaanhoito- ja kotipalveluita. Kyselyitä tämän palvelukokonaisuuden ulkopuolelle jääviltä asiakkailta tulee ajoittain Lahden Ateriaan. Näihin palvelupyyntöihin ei ole voitu vastata aikaisemmin.

Vaihtoehtoinen kotiateriapalvelu lähti liikkeelle pienimuotoisesti, mutta määrä lisääntyi vähitellen. Hilpeyttä keittiöhenkilökunnassa aiheutti mm. kesäkuukausina toteutettu polkupyöräkokeilu ruoan kuljettamisen välineenä. Ruoka-annokset ovat Lahden Aterian normaalin ruokalistan mukaan tuotettuja, lähiruokakomponentit ovat samoja kuin kaikilla asiakkailla. Ruoka-annosten määrä ilmoitetaan keittiöön viikoittain erillisellä lomakkeella ja tarvittavat muutokset ilmoitetaan sähköpostilla. Tämä malli koetaan keittiössä toimivaksi. Nyt palvelu on vakiintunut ja jatkuu edelleen.

Lähiruokakokeilu päiväkodissa

Lähiruokakokeilu Launeen päiväkodissa oli suurin ja merkittävin kokeilu Lahden Aterian oman toiminnan kannalta. Kokeilun tavoitteena oli todentaa lähiruoan hankintaan ja käyttöön liittyviä haasteita käytännössä sekä kartoittaa asiakkaiden mielipiteitä mm. ruoan maittavuuteen liittyen.

Kokeilu toteutettiin Launeen päiväkodissa, jossa on 160 lasta ja josta lähtee ruoka Kerinkallion päiväkotiin 100 lasta. Vertailukohteeksi otettiin Kaarikadun keittiö, joka valmistaa saman verran aterioita kuin Launeen päiväkot.

Kaarikatu toimi normaalisti, Launeen päiväkodissa pyrittiin vaihtamaan lähiruoksi loka- marraskuun aikana niin paljon elintarvikkeita kuin mahdollista.

Yhteistyökumppaneita kokeilussa olivat; Maatila – Liha Meronen Oy lihojen ja makkaroiden osalta, Vääksyn Mylly Oy puurohiutaleiden, leivonta jauhojen osalta, Hevi – Hasila Oy vihannesten, juuresten, hedelmien, marjamehujen sekä hillojen osalta, Hasilan pitopalvelu, joka jatkojalosti tuotteita tekemällä mm. lähilihasta lihapullia sekä lähiviljasta leipää ja sämpylöitä sekä Pekan Leipä leipien osalta.

Lähellä tuotetuilla elintarvikkeilla pystyttiin korvaamaan yli puolet tarjotuista elintarvikkeista. Ylijäävien tuotteiden kohdalla huomioitiin kotimaisuus lihan, maidon ja kuiva-aineiden osalta niin pitkälle kuin mahdollista.

Varhaiskasvatusjohtaja sekä Launeen päiväkodin johtaja henkilökuntineen suhtautuvat kokeiluun erittäin myönteiseksi, myös keittiön henkilökunta innostui lähiruokakokeilusta. Ajatus lähiruoasta motivoi henkilökuntaa ja päiväkodin henkilökunta kehitti omaehtoisesti myös reseptiikka, jotta lähituotteita pystyttiin käyttämään enemmän. Esimerkkinä oli mm. välipalalla tarjottu kaura-omena rahka appelsiiniriisin tilalla.

Myös lapset kommentoivat ruokaa. Mielenkiinto heräsi kokeilun myötä ja erityisesti ruoan maku sai kiitosta. Puurohiutaleet eivät olleet aivan yhtä tasaisia sekä makkaroiden kuoret (aiemmin tarjottu kuorettomia) aiheuttivat ihmetystä. Erityisesti lähilihasta tehdyt lihapullat saivat kiitosta osakseen.

Kasvisruokien reseptien kehittäminen

Lahden Ateriassa on ollut tavoitteena lisätä tarjottavan kasvisruoan määrää. Kasvisruoan tarjontaa ja menekkiä on lisätty vuosien 2011 ja 2012 aikana niin että kaikissa kouluissa on tarjolla päivittäin kasvisruokaa "vapaassa otossa", mikä tarkoittaa että oppilaat voivat valita linjastoon tultaessa kumman ruoan valitsee, tai vain esim. maistaa kasvisruokaa halutessaan. Aiemmin kasvisruoka tilattiin keittiöstä ja varattiin erikseen sitä haluaville oppilaille.

Uusia tuotteita testataan oppilaista koostuvissa makuraadeissa. Oppilaat antavat palautetta maistamistaan ruoista palautetta hymy- tai surunaamoilla. tämän palautteen pohjalta reseptiikkaa kehitetään tai otetaan suoraan käyttöön.

Härkäpapua testattiin muiden kasvisruokien ohella. Lapset vierastavat papuja ruoan joukossa, parhaiten tuote soveltui esim. tahnojen tai levitteiden raaka-aineeksi. Härkäpavun käyttöä ja jatkokehittämistä tullaan jatkamaan jatkossakin.

Johtopäätökset

Uusi energiafiksu talous hyvinvointia lisäävänä tekijänä tarvitsee uudenlaista motivoivaa johtamista. Kokeiltaessa uusia asioita joutuvat työntekijät ottamaan riskejä mahdollisuus epäonnistua on suurin haaste ja usein uuden asian kokeilun esteenä.

Johtamisessa tulisi kiinnittää huomio onnistumisiin. Toki epäonnistumisetkin huomioidaan, mutta vain toiminnan kehittämisen kannalta. Toisaalta johtaminen ei ole enää vain verkostojohtamista vaan johdettavana on entistä moninaisempi joukko asiakkaita ja paikallisia toimijoita jonka yhdistää yhteinen arvomaailma käytännön tekemisen lisäksi.

Eri toimialat ja taseyksiköt Lahden kaupungissa kehittävät toimintaansa ja hiovat prosessejaan. Mutta helposti unohtuu ne prosessit joissa ollaan asiakkaan, kuntalaisen kanssa samalla rajapinnalla. Täällä tapahtuvia, yhdessä tehtyjä kokeiluja, olisi lisättävä. Esimerkiksi lähiruokakokeilun aikana lasten vanhemmat halusivat puhua lähiruoasta päiväkodin lastenhoitohenkilökunnan kanssa ja se toi paljon positiivisia palautteita niin sähköpostissa kuin mediassa käydyn keskustelun osalta.

Toisaalta on nähtävissä, että toimialat ylittäviin asiakasrajapintaan kohdistuviin prosesseihin tulisi enenevässä määrin yhdistää myös muita toimijoita, kuntalaisia, yrittäjiä, koulutusorganisaatioita. Nämä toimijat yhdistettyinä ICT-osaamiseen päästään kohti "vallankumouksellisia prosesseja" joissa on mahdollista toteuttaa uusi energiafiksu talous hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Tällöin on mahdollista luoda kustannustehokkaampia, ekologisempia ja asiakaslähtöisempiä palvelumalleja.

Talous

Merkittävin osa ruokapalvelun tuotantoon kohdistuvista kuluista kohdistuu henkilöstökuluihin. Siksi kaikella tekemisellä ja tekemättä jättämisillä on kustannuksien kannalta suurin merkitys. Launeen päiväkodin lähiruokakokeilun elintarvikkeiden kustannusvaikutusten nousua pelättiin eniten. Elintarvikkeita ostettiin 3 300€ edestä enemmän loka- marraskuun osalta vertailukohteena olevaan päiväkotiin verrattuna joka oli noin 17 %. Toisaalta ostoeristä (esim. puurohiutaleissa) jäi yli kokeilujakson ja niitä syötiin siis seurantajaksoa pidempään. Vertailtaessa koko vuoden elintarvikehankintoja näiden kahden kohteen osalta, ei eroa ollut enää havaittavissa.

Hinnat olivat huomattavasti korkeampia lihatuotteiden osalta sekä jatkojalosteiden esim. lähellä tuotetusta lihasta tehtyjen lihapullien kohdalla. Hukkaan ei tämäkään kustannus mennyt, sillä lihapullat olivat lasten mielestä todellinen menestys!

Toisaalta kuinka voidaan todentaa lähellä tuotetun elintarviketuotannon lähiympäristön elinkeinoelämää tukeva vaikutus? On laskelmia jossa on todettu lähituotannon välillisesti tukevan noin 20 % hankinnan hintaan

verrattuna muita lähitoimijoita esim. logistiikkaa. Lienee selvää, että kyseinen toiminta tukee työllisyyttä, yrittäjyyttä ja mahdollistaa terveen kotimaisen elintarviketuotannon, jonka ei tarvitse välttämättä keskittyä suurten keskusliikkeiden toimintaketjuun. Toisaalta yhteistyö kaikkien osapulin kanssa on suotavaa paikallisen, kotimaisen reilun kaupan toimintatavat huomioiden.

Lähirooka itsessään tarvitsee jatkojalostamiseen uutta yrittäjyyttä. Erityisesti tämä näkyy kotimaisten kalatuotteiden alhaisessa jalostusasteessa ja saatavuudessa.

Ekologisuus

Toteutuiko Lahden Aterian kokeiluissa ekologiset tavoitteet? Lähirooka itsessään ei välttämättä ole ekologisuuden mitta. Myös lähiroukahankinnoissa on huomioitava sesonkiajattelu. Kylmimpään aikaan Suomessa kasvihuoneessa tuotettu tomaatti tarvitsee kypsyäkseen suhteettoman paljon energiaa. Tästä syystä kausiruoka-ajattelu on tärkeää lähtökohta myös lähirookapohjaisessa ruokalistan suunnitteluprosessissa.

Ympäristöasiat ja niiden huomioon ottaminen on osana Lahden Aterian toiminnan arkea. Toisaalta ohjaus ruokasalissa oikeaan annoskokoön ja jätteiden lajitteluun ovat osana jokapäiväistä ympäristökasvatusta.

Lahden Aterian esimiehistä 97% suoritti EkoCentrian ympäristöpassin vuonna 2012.

Vertaistuotanto

Vertaistuotannon merkitys osana ruokatuotantoa oli pitkään mysteeri Lahden Aterian suunnitteluorganisaatiossa. Vertaistuotannon esimerkkinä pidetään mm. verkossa ilmaiseksi ylläpidettävää Wikipediaa. Pohdintojen jälkeen tultiin siihen johtopäätökseen, että vertaistuotanto on mahdollista myös ruokapalveluita suunniteltaessa.

Ajatus lähti omenoista

Launen päiväkotijäsen sijaitsee keskellä rintamanmiestaloaluetta. Lähes kaikilla pihalla on omenapuita jotka parhaina vuosina tuottaa omenoita yli oman tarpeen. Voisiko lasten vanhemmat tuoda päiväkotiin omenoita ja pitää yhteiset omenapiirakkatalkoot joka tarjotaan lapsille seuraavan päivän välipalana? Sekä päiväkodin johtaja, työntekijät joiden kanssa asiasta keskusteltiin että lasten vanhemmat näkivät tämän mahdolliseksi. Asiakkaiden osalla tämä idea sai myös jatkokehittämisaikatuksia. Saisiko tämä resepti olla Launen päiväkodin oma resepti, siis Launen päiväkodin omenapiirakka, jota voitaisiin tuoda esille esim. nettisivuilla? Miksei samalla pidettäisi omenahillotalkoita? Voisiko sisaruksia ottaa mukaan talkoisiin entä mummon

joka viettää päivät yksinään. Tarjottaisiinko hilloa lapsille aamupuuron kanssa? (onpa mukava ajatus..)

Päiväkodin johtajan ajatuksia; "Miksei Launeen omenapiirakka, Kariston suppilovahveropiirakka, Mukkulan muikut... tästähän voisi saada nostetta Lahdelle kaupunkina jo uusien tulijoidenkin silmissä..."

Yhteisöllisyys

Onko tarvetta luoda järjestelmä nyky-yhteiskuntaan, joka vastaa vanhan ajan kyläyhteisöä? Miksi ei, "jotain vanhaa, jotain uutta jotain lainattua" sopii tähänkin esimerkkiin. Ruoka herättää intohimoja, kiinnostusta ja puhututtaa lähes kaikkia ihmisiä. Halu lähiruoalle osana kunnallisia ruokapalveluita on suuri. Mitä kuntalaiset olisivat halukkaita tekemään sen eteen että tarjolla on lähiruokaa? Vertaistuotanto voisi osaltaan mahdollistaa lähiruoan tarjoamisen mahdollisuuksia. Tämän toiminnan kuntalaisten osalta perustuisi vapaaehtoisuuteen ja kertaluontoisuuteen, ilman että henkilöiden tulee sitoutua tehtävään pidemmäksi aikaa. Toisaalta jo toiminnassa olevia vanhempaintoimikuntia ym. voisi hyödyntää asian tiimoilta.

Vertaistuotanto voisi olla vaihtoehto normaalien hankintamallien rinnalla, sekä osaltaan mahdollistaa lähiruoan tarjoamisen kunnallisissa ruokapalveluissa.

Hankkeen tuomat jatkokehityskohteet

Voisiko Lahti syödä itsensä maailmankartalle?

Keskusteltaessa lähiruoasta nousee esille voimakkaat tunnereaktiot. On nähtävissä globaali keskustelu ruoan alkuperästä, puhtaudesta, lisäaineiden määrästä jne. Näitä keskusteluita osaltaan ovat vauhdittaneet mm. Mats-Erik Nilssonin kirja, *Den hemlige kocken 2007* (Petos lautasella) jonka teesinä oli että teollisilla elintarvikkeilla huijataan kuluttajaa, sekä se että länsimaissa syödään keskimäärin 6-7 kg lisäaineita vuodessa.

Lahdella olisi hyvä mahdollisuus kehittää toimintaansa niin, että täällä tarjottava julkinen ruokapalvelu, jonka joka viides Lahtelainen päivittäin nauttii, olisi puhdas, kotimainen, lähellä tuotettu ateria. Tämä malli yhdistettynä toimivaan vertaistyömalliin toisi Lahdelle hyvät edellytykset markkinoida itseään hyvän aidon suomalaisen ruoan keskuksena.

Lahti voisi syödä näin ollen itsensä maailmankartalle!

Kaupungin linjaus ruokahankintoihin

Kun keskustellaan lähiruoasta, ollaan lähellä arvomaailmaa, lähiseutupolitiikka sekä pienviljelijöiden arkea. Siksi kehittäminen tulisi linjata kaupunkitasolla esim. elintarvikkeiden hankintastrategiaksi (esimerkkinä Helsinki), jonka

pohjalta tehdään systemaattista ja pitkäkestoista kehitystyötä yhdessä viljelijöiden, maaseudun tukijärjestöjen ja oppilaitosten kanssa.

Ruoka tulisi nähdä terveyttä ja hyvinvointia tukevana elementtinä, ei pelkästään menoeränä. Toisaalta oikealla ruokapolitiikalla voidaan tukea kunnan elinkeinoelämää ja edistää lähiympäristön hyvinvointia ja mahdollisuuksia asuttaa muutakin kuin taajama-alueita.

Asiakas palvelun kehittäjänä

Lahden kaupungin strategiassa on linjattu asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa palveluiden sisältöön ja toimivuuteen. Kuinka tämä toteutetaan ruokapalveluissa? Ajatus että asiakkaalla olisi entistä suurempi mahdollisuus vaikuttaa, kuten ravintolaan mennessä, mitä haluaa syödä, ei ole mahdoton. Onhan kyse verovarolla siis osittain heidän varojen käytöstä. Toisaalta palvelun tuottaja vastaa ateriakokonaisuuden ravitsemuksellisesta laadusta ja määrärahan riittävydestä, mutta jää vielä paljon asioita, kuten ruoan alkuperä, johon asiakkaalla voisi olla mahdollisuus vaikuttaa aikaisempaa enemmän. Erityisesti lasten vanhemmat tuovat tämän asian esille koulu- tai päiväkotiruoasta keskusteltaessa.

Tuottavuus

Ruokapalvelun kustannukset muodostuvat suurilta osin henkilöstökuluista noin 60%, sen sijaan elintarvikkekulut ovat noin 30%. Säästötoimenpiteiden osalta ruokapalvelutoimintoja kehitettäessä huomio on kiinnitettävä ensisijaisesti tekemiseen.

Hankinnat on nähtävä kokonaisvaltaisempina lähiympäristön hyvinvointia lisäävinä osatekijöinä. Eu-kilpailutus ym. mahdollistavat osatarjoukset ja muut toimenpiteet joilla mahdollistaen myös pienempien toimijoiden mahdollisuus toimia. Tämä osaltaan poikii työpaikkoja, verotuloja, yritystuloa kaikkine oheisvaikutuksineen tarjoten työtä välillisesti paikallisille toimijoille.

Kokonaisvaltainen hyvinvointimittaristo

Uusvanha kyläyhteisö ajatusmallina tukee ajatusta jossa asiakkaalla on oma roolinsa palvelun sisällön osalta. Mikäli tähän pyritään, tulisi vertaistyönä tehtyä työtä mitata esim. toteutuneiden tuntien osalta, ja näin ollen asettaa sille tavoite.

Hyvinvointia lisäävä asia kuntalaisen kannalta on myös se, kuinka moni oppilas ruokailee koulupäivän aikana tai vastaavasti se kuinka suuren annoksen vanhus syö hoitolaitoksessa.

Työssä innostumista, motivoitunutta henkilökuntaa, tulisi palkita aloitteista ja toteutuneista pienistäkin innovaatioista.

Toki asiakastyytyväisyys sekä henkilöstön hyvinvointikyselyt vuosittain ovat tärkeitä. Toisaalta tulevaisuuden palautejärjestelmiä tulisi kehittää siltä pohjalta, että niillä kerätään reaaliaikaista palautetta johon voidaan vastata nopeilla korjausliikkeillä.

Jatkuvan kehittämisen sykli tulisi rakentaa niin että sen toimijat kehittävät kumppanuutta Win-Win periaatteella.

Yhtä yhtenäistä mittaria voisi kehittää yhdistämällä nämä indikaattorit osaksi talouden seurantamekanismia jonka tasoa seurataan lähes reaaliaikaisesti.

Lähteet

Raportit

Sihvonen Mikko, Mäkipeska Tuomas: Lähiruokaa nyt! Trendistä markkinoille. Sitra, Helsinki 2010

Turkki Teppo, Nurmio Arne: Elinvoimainen Suomi. Sitra, Helsinki 2010

Kirjat

Berninger Kati: Hiilineutraali Suomi, miten luodaan ilmastoystävällinen yhteiskunta? Tallinna 2012

Mauborgne Renée, W. Chan Kim: Sinisen meren strategia, Talentum, Helsinki 2005

Nilsson Mats-Eric: Petos lautasella, WSOY 2008

Tamminen Sakari, Suikkanen Johannes, Ruckenstein Minna: Unohda innovointi keskity arvontuontiin. Edita Prima Oy, Helsinki 2011

Haastattelu

Launeen päiväkodin johtaja, Helena Karppanen, 28.9.2012

5.4 Uudenlaista otetta koululaisten iltapäivään - luontokerho

Renkomäen koulu aloitti Luontokerhon yhteistyössä Uusvanha kyläyhteisö hankkeen kanssa syksyllä 2011. Kerhon ohjaajana ja vastuuhenkilönä toimi ympäristöekologian opiskelija, ympäristökasvattaja Laura Sartamo.

Luontokerhon tavoitteena oli tutustuttaa lapset luontoon ja ympäristöön omien kokemustensa kautta. Kerhossa leikittiin sekä opittiin ja tehtiin asioita itse. Luontoon tutustuminen tapahtui lasten näkökulmasta mm. retkeilemällä peikkometsään, etsimällä ötököitä maasta ja vedestä eri aisteja apuna käyttäen.

Luontokerhon kohteena oli Renkomäen alueen lähiluonto. Kerhossa käytiin metsässä kaikkina vuoden aikoina, mutta koulun sisäfilat tarjosivat lisäksi mahdollisuuden luonnosta kerättyjen materiaalien tutkimiseen ja työstämiseen.

Alunperin Luontokerho oli suunnattu 1-2 luokkalaisille, mutta koska isommatkin oppilaat olivat kerhosta kiinnostuneita, kerhoa laajennettiin koskemaan myös halukkaita 3-4 luokkien oppilaita, kun kaikki pienemmät oppilaat eivät jaksaneet koko lukuvuotta kerhossa käydä.

Luontokerho alkoi valtavalla suosiolla, sillä yhden kerhon sijasta oli pakko perustaa kaksi kerhoa, koska tulijoita oli niin paljon. Syyslukukauden 2011 ajan Renkomäen koululla oli kaksi kerhoa viikossa, tiistaisin kokoontuivat "Luontodiscolaiset" ja keskiviikkoisin "Pandat". Syksyllä kerhoissa kävi säännöllisesti 22 oppilasta.

Kerho kokoontui koko lukuvuoden ajan pääsääntöisesti syyskuun alusta joulukuun puoliväliin sekä tammikuun puolivälistä toukokuun puoliväliin kaksi tuntia viikossa. Kevätlukukaudella 2012 kerhot yhdistettiin. Koko lukuvuoden kerholaiset saivat nautiskella Uusvanha kyläyhteisö -hankkeen tarjoamasta monipuolisesta lähiruokavälipalasta.

Syyslukukaudella 2013 kerho toimi edelleen Laura Sartamon ohjaamana syyskuun alusta joulukuun puoliväliin. Kerhoaikaa lyhennettiin puolella tunnilla, joten kerho kokoontui syksyllä 1,5 h viikossa. Syksyllä etusijalla kerhoon olivat ekaluokkalaiset ja kerho täytyikin pian uusista koululaisista. Lähiruokavälipala kustansi kerholaisten perheille nyt pienen summan, mutta välipala oli niin houkutteleva, että oppilaat halusivat mieluummin maksaa välipalasta, kuin tuoda omat eväät kotoa.

Ekaluokkalaisten kokemuksia Renkomäen koulun Luontokerhosta syksyllä 2012

Kokosin oppilaat muistelemaan syksyn luontokerhokokemuksista maaliskuussa 2013. Kahdestatoista kerholaisesta haastatteluun pääsi paikalle kahdeksan ekaluokkalaista. Muistuttelimme yhdessä ensin mieleen mitä kerhossa tehtiin ja sitten keskustelimme oppilaiden kerhokokemuksista.

Eniten ekaluokkalaiset pitivät metsäretkistä, vaikka isojen mäkien nousu tuntuikin monesta raskaalta. Metsässä oleminen oli selkeästi mukavampaa kuin ne harjoitukset, jotka olivat koulun pihalla. Metsäretkiltä mieleen olivat jääneet sienestys, oman mustikkamehun tekeminen ja majan rakentaminen.

Eväiden syönti kerhossa oli ekaluokkalaisten mielestä mukavaa ja varsinkin metsässä eväät maistuivat hyvin.

Muutammat oppilaat muistivat leikin, jossa kanien kuvia oli piilotettu maastoon ja niitä piti etsiä. Leikki oli jäänyt hyvin mieleen.

Monen ekaluokkalaisen mielestä kaikki luontokerhoissa tehty toiminta oli yhtä kivaa ja suurin osa oppilaista olisi halunnut jatkaa kerhossa, mikäli luontokerho olisi jatkunut koulullamme.

2.-5.luokkalaisten kokemuksia Renkomäen koulun Luontokerhosta lukuvuonna 2011-2012

Kokoonnuimme keskustelemaan luontokerhokokemuksista maaliskuussa 2013. Viime vuoden kerholaisista paikalle pääsi 16 oppilasta. Viime vuonna kerholaiset olivat 1-4 luokilla ja nyt ovat 2-5 luokkalaisia, joten kokemusten kerääminen sujui kirjallisesti. Kävimme yhteisesti ensin läpi Laura-ohjaajan kerhopäiväkirjan, jonka avulla muistuttelimme mieleen, mitä kerhossa oli tehty. Sitten jokainen oppilas kirjoitti kokemuksistaan pienen kirjoitelman.

Parhaiten myös isommillekin oppilaille olivat jääneet mieleen metsäretket ja eväät. Isommat oppilaat muistivat kerhosta mieleen jääneitä asioita ja sisältöjä paremmin kuin ekaluokkalaiset ja pystyivät siten pohtimaan kerhon toimintaa kattavammin.

Oppilaiden kokemuksia Luontokerhosta lv. 2011-2012

Reetta 4 lk

"Hyvä, kun siellä sai syödä, eikä tarvinnut ottaa omia eväitä. Huonoa oli se, kun siellä ei saanut olla 3.luokkalaisia isompia. Olin silloinkin neljännellä. Se oli kivaa, kun käytiin metsässä."

Laura 4 lk

"En ollut luontokerhossa koko vuotta, vaan tulin kesken. Sillä ajalla, kun olin siellä, oli erittäin hauskaa. Eniten tykkäsin saviruukkujen maalaamisesta ja niihin kylvämisestä. En tykännyt kovin paljon jäteaiheisista jutuista."

Max 1 lk

"Kaikki oli kivaa. Kaikista kivointa oli leikkiä ja käydä metsässä."

Evert 1 lk

"Naamarit oli tosi kivoja ja luontokerho muutenkin oli kiva. Kivointa oli olla metsässä."

Thomas 1lk

"No se ihmeen lumijuttu oli paras. Muuta en muista. Ja no leikitkin oli ihan kivoja. Metsäretket myös."

Leo 1 lk

"Naamarit oli hienoja. Suurennuslasilla tutkiminen oli kivaa. Luontokerho oli kiva."

Tinja 1 lk

"Luontokerho oli hauska. Laurakin oli kiva. Meillä oli hyvää ruokaa välillä, mutta kaikki ei ollut hauskaa mitä tehtiin, jotkut oli kivaa."

Onni 1lk

"Naamarit oli kivoja. Suurennuslasilla oli kiva tutkia ötököitä. Luontokerho oli kiva."

Silja 1lk

"Me leikittiin paljon ja tutkittiin. Se oli kivaa."

Elisa 1 lk

" Siellä oli hauskoja leikkejä, mutta piti mennä metsään hirveitä mutkia ylös."

Alina 4 lk

"En ollut luontokerhossa koko aikaa, mutta siellä oli kivaa tekemistä melkein aina. Kivointa oli ehkä ruukkujen maalaaminen. Jos luontokerho olisi jatkunut, olisin kyllä käynyt siellä vielä. Laurakin (opettaja) oli todella kiva joka kerralla! Luonnon tutkiminen oli myös kivaa ja mielenkiintoista."

Aurora 2lk

"Minusta kaikki oli hauskaa ja kivaa. Erityisesti kaikki matkat metsään. Haluaisin tulla vielä luontokerhoon."

Linnea 4lk

"Pieni välipala oli hyvä pitkän päivän jälkeen. Leikit olivat kivoja ja ne sopivat eri ikäisille. Oli myös hyvä, että käytiin paljon luonnossa ja tutkittiin erilaisia asioita erilaisilla välineillä. Olisi myös kiva, jos sitä olisi isommillekin ja voisi olla esim. tarkempia tutkimuksia."

Sindy 2lk

"Siellä oli kivaa, kun me mentiin retkelle. Siellä retkellä meillä oli teltta mukana ja kun me pystytettiin sitä, niin alkoi sataa vettä. Ja se oli kanssa kivaa, kun istutettiin ruokkuun herneitä. Se oli tyhmää kun tutkittiin elukoita. Sekin oli tyhmää leikkiä metsässä. Olisin halunnut jatkaa luontokerhoa."

Anna 2 lk

"Siellä oli kivaa, kun ei tarvinnut ottaa omia eväitä ja kun oltiin välillä sisällä ja välillä ulkona. Mun mielestä oli joskus tyhmää, kun oltiin maastossa. Olisin vielä

halunnut jatkaa kerhoa. Oli kivaa kylvää siemeniä. Sekin leikki oli kivaa, kun keksittiin lintuja ja sitten kun linnun nimi huudettiin, piti juosta.”

Kiia 4 lk

”Mukavat asiat olivat leikit ja maalaaminen, saviruukkuja ja lunta. Ei mukavat asiat: Kalan peranta (luokka haisi kalalle). Olisi ollut mukavaa olla pidempään luontokerhossa ja olisi mukavaa, jos olisi vanhoja ja uusia leikkejä, maalaamista, luontojuttuja. Ei ollut tylsää. :) Hauskin juttu oli pulkkamäki.”

Yhteenveto

Koulun näkökulmasta kerho oli onnistunut. Yhteistyö ohjaajan ja koulun kerhoyhdysopettajan kanssa sujui hyvin ja helpotti käytännön järjestelyjä. Kasvavalla Renkomäen alueella iltapäiväkerhopaikat ovat vähissä, joten monelle ekaluokkalaiselle kerho tarjosi mielekästä ja turvallista puuhaa koulun jälkeen, mikäli iltapäiväkerhopaikkaa ei ollut saanut.

Luontokerho tuki sisällöllisesti hyvin koulun ajankohtaista ympäristökasvatus-
teemaa. Ainoastaan koulun omilla resursseilla Luontokerho olisi todennäköisesti jäänyt pitämättä, joten kerho monipuolisti Renkomäen koululaisten harrastusmahdollisuuksia. Lähes poikkeuksetta kaikki kerholaiset kertoivat halukkuudestaan jatkaa Luontokerhoa, mikäli kerhoa koulussamme edelleen järjestettäisiin.

6 LÄHDELUETTELO

Berninger, K. 2012. Hiilineutraali Suomi. Miten rakennetaan ilmastoystävällinen yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki.

Ylinen, J. 2002. Verkostotalous ASP:stä BSP:hen. Eli mitä tapahtuu kun käyttäjät pääsevät itse käsiksi tietoihin. Talentum, Helsinki.